

Research Paper

Transformation of Iranian Post Islamic Revolution Rural Stratification (Case Study: Boinzahra Region)

*Moosa Anbari¹, Mohammad Ameli²

1. Associate Professor, Department of Development and Social Policing, Faculty of Social Science, University of Tehran, Tehran, Iran.
2. PhD, Department of Development and Social Policing, Faculty of Social Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

Citation: Anbari, M., & Ameli, M. (2022). [Transformation of Iranian Post Islamic Revolution Rural Stratification (Case Study: Boinzahra Region) (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 13(1), 40-53, <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2022.313813.1581>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2022.313813.1581>

Received: 26 Nov. 2020

Accepted: 04 Feb. 2022

ABSTRACT

The Iranian rural stratification system has undergone many changes in the last century. The very first signs of change in the rural socio-political texture can be observed by the advent of the Iranian modern government (1926). It seemed prior to that that villages tend to be untouched areas, away from macro policies and programming, and under the control of 'Khans' and local authorities. In rare cases, however, they lived their own life as local self-sufficient communities. After the 1979 Revolution and the dawn of a religious government, villages experienced other policies. It seemed the new ruling body was after changing them into a new socio-cultural base for the purpose of its ideology and revolutionary ambitions. Such events as the Construction Jihad and crash plans in rural areas are said to be clear examples of the government's tendency to appear strongly in them. Stratification does not necessarily mean individuals' economic status in villages, yet there have been efforts to analyze these changes in terms of local power and social status. The overall results of the research indicate that in the heart of the villages a variety of forms of urban economy in governmental, commercial, and some cases, industrial sectors as opposed to the agricultural economy are developing.

Key words:

Rural stratification,
Social class, Social
status, Power,
Social stratification
after the revelation

Copyright © 2022, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

Iran's rural community has undergone many changes over the past hundred years. Especially, two important historical events have had a significant impact on rural society. The first is land reform

(1960-1968) and the other is the Islamic Revolution in 1979. Land reform led to many changes in the economic, social and political structure of rural society, not only in the villages but also in society as a whole. One of the most important consequences of land reform was the collapse of the traditional structure in rural society. After the land reform, government institutions replaced the traditional powers in the village. After the 1979 revolution, the structure of rural society underwent new changes.

* Corresponding Author:

Moosa Anbari, PhD

Address: Department of Development and Social Policing, Faculty of Social Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

Tel: +98 (912) 6396623

E-mail: anbari@ut.ac.ir

Many government institutions, established after the land reform, were dissolved. The post-revolutionary government established new institutions in the villages. The purpose of this article is to explain the developments of rural society in the four decades after the revolution.

2. Methodology

The method used in this research is a kind of historical method. In this research, the trend of changes in two villages has been studied. In fact, this article is a ‘trend research study’. In order to collect data in this research, Focus Group Discussion, in-depth interviews and documentary study techniques have been used.

3. Results

According to the findings of this study in the first decade after the revolution, revolutionary institutions like Jihad-e Sazandegi, Basij,... changed the traditional hierarchy of power in the rural community studied. Although the clergy held an important position in rural society, their power increased after the revolution. This part of the rural community now has a high status in the villages.

In the second decade after the revolution, the rural area experienced extensive economic and cultural changes. The standard of living in rural society changed and urban jobs replaced rural jobs.

4. Discussion

Developments in rural society in the last four decades have been affected by two phenomena. First the influence of revolutionary institutions (in the first decade after the revolution). Second, the process of changing the lifestyle of the villagers (urbanization of villages). The goal of the post-revolutionary government was economic independence. For this reason, the government tried to strengthen the rural economy. From the third decade onwards (1990), the rural economy (agriculture, animal husbandry, etc.) lost its former importance. Instead, the urban economy expanded in the villages.

5. Conclusion

In general, it can be concluded that in the last four decades, rural policies have affected the economic structure as well as the rural stratification system. The main reasons for the change in the stratification system in rural Iran are the expansion of the education system, migration, change in living patterns, and the introduction of new technologies. The change from rural to urban lifestyle has also

had an effect on the rural stratification system. Finally, it can be said that rural stratification has experienced many structural changes.

Acknowledgments

This research was extracted from the PhD thesis titled the Transformation of Iranian Post Islamic Revolution Rural Stratification (Case Study: Boinzahra Region), University of Tehran, Tehran, Iran.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

تحولات نظام قشریندی روستایی در ایران بعد از انقلاب اسلامی (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان بوئین‌زهرا)

*موسی عنبری^۱، محمد عاملی^۲

۱- دانشیار، گروه توسعه و سیاست‌گذاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲- دکتری، گروه توسعه و سیاست‌گذاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

حکم

تاریخ دریافت: ۶ آذر ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۱۵ بهمن ۱۴۰۰

ساختار قشریندی روستایی در یک سده اخیر دستخوش تغییر و تحولات بسیاری شده است. نخستین نشانه‌های تغییر در بافت اجتماعی و سیاسی روستاهای را می‌توان همزمان با روی کار آمدن دولت مدرن (۱۳۰۴) در ایران مشاهده کرد. در کنار طرح فرآگیر اصلاحات ارضی (۱۳۴۱-۵۱) تحریج‌نافود و دخالت‌های دولت در قالب برنامه‌های آموزشی و درمانی افزایش یافت. بعد از انقلاب (۱۳۵۷)، حضور نهادهای انقلابی و اجرای طرح‌های ضربتی بیانگر تمایل شدید دولت پس‌انقلابی به حضور قدرتمند و همه‌جانبه در روستاهای بود. بعد از گذشت یک دهه و چرخش در سیاست‌های فرهنگی و اقتصادی دولت، روستاهای اهمیت گذشته خود را از دست دادند. در این مقاله تغییرات نظام قشریندی روستایی در چهار دهه اخیر بررسی شده است. مراد از نظام قشریندی در این نوشتار صرفاً جایگاه افراد در ساختار اقتصادی روستایی است بلکه سعی شده است از منظر قدرت محلی و منزلت اجتماعی نیز تغییرات چهار دهه اخیر، موردنبررسی قرار گیرد. به حاظ روشی‌شناسی این تحقیق گونه پژوهش روندپژوهی محسوب می‌شود؛ لذا داده‌ها به دلیل ماهیت روندی، از منابعی نظیر اسناد کتابخانه‌ای، نتایج تحقیق‌های مرتبط با موضوع، مصاحبه با طبله‌میں محلی در قالب یک کار میدانی جمع‌آوری شده است. نتایج نشان می‌دهد در دهه نخست بعد از انقلاب حضور نهادهای انقلابی باعث به وجود آمدن تغییراتی در ساختار قدرت محلی و نظام منزلت روستایی شده است. در سه دهه بعدی نیز شواهد امر بیانگر آن است که متناظر با فرایند شهری شدن روستاهای اقتصاد غیر کشاورزی (فعالیت خدماتی، تجاری و صنعتی) در مقایسه با اقتصاد روستایی (کشاورزی و دامداری) رشد روزافزونی داشته است.

کلیدواژه‌ها:

قشریندی روستایی، طبقه اجتماعی، منزلت اجتماعی، قدرت، قشریندی روستایی بعد از انقلاب

۳. داروغه، کخداد، دشتبنان

مقدمه

- ۴. سرجفت‌ها، سرینه‌ها، سالارها، گاویندها
- ۵. دهقانان، زارعین صاحب نسق
- ۶. خوش‌نشینان سوداگر، رباخوار، سلف‌خران
- ۷. خوش‌نشینان، روستائیان غیرزارع (کارگران غیرکشاورزی)^۱ (Taleb & Anbari, 2009; Azkiya & Ghafary, 2006)

۱. مصطفی‌ازکیا در فصل چهارم کتاب «جامعه‌شناسی توسعه و توسعه‌نیافرگی روستایی ایران» با کمی تفاوت سلسله‌مراتب قشریندی روستایی پیش از اصلاحات ارضی را به ترتیب بعد از مالک شامل گروههای زیر می‌داند؛ نخست کخداد، مباشر، در رده دوم؛ دهقانان مرffe (تمام سرینه‌ها و گاویندها)، رده سوم؛ سوداگران روستایی شامل مغازه‌داران، معامله‌گران، پول قرض بددها، رده چهارم؛ سایر دهقانان صاحب نسق، و در نهایت در پایین ترین سطح خوش‌نشینان که شامل کارگران کشاورزی که در قاعده هرم قرار دارند.

جامعه روستایی ایران در یک سده گذشته تغییر و تحولات بسیاری را تجربه کرده است. در این میان اما تحولات ناشی از اصلاحات ارضی و انقلاب سال ۱۳۵۷ تأثیرات عمیقی بر ساختار اجتماعی جامعه روستایی گذاشته است. یکی از پیامدهای این تحولات، تغییر ساختار سنتی نظام قشریندی روستایی و دگرگونی در سلسله‌مراتب قدرت محلی است. گستردگی جغرافیایی و تنوعات اقلیمی، طبیعتاً باعث شکل‌گیری الگوهای مختلفی از سلسله‌مراتب اجتماعی در روستاهای خواهد شد، اما به صورت کلی می‌توان سلسله‌مراتب نظام قشریندی روستایی را تا پیش از اصلاحات ارضی به این صورت بیان کرد:

۱. مالک

۲. مباشر، نماینده‌گان، مستأجران

* نویسنده مسئول:

دکتر موسی عنبری

نشانی: تهران، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی، گروه توسعه و سیاست‌گذاری اجتماعی.

تلفن: +۹۸ (۰۱۲) ۷۷۱۴۷۲۰

پست الکترونیکی: Ma_ameli.sociology@yahoo.com

را تجربه کرده و این خود می‌تواند زمینه مناسبی را برای مطالعات قشریندی فراهم کند. دوم آنکه به صورت مشخص، تحقیقی از این منظر (تحولات قشریندی) در این منطقه صورت نگرفته است و این خود می‌تواند موضوع مناسبی برای یک تحقیق دانشگاهی باشد.

مروری بر ادبیات موضوع

مبانی نظری

قشریندی اجتماعی و موضوعات مرتبط با آن از جمله مسائل مهم علم جامعه‌شناسی محسوب می‌شود که از دیرباز ذهن بسیاری از اندیشمندان این حوزه را به خود مشغول کرده است. برای دور کیم و پیروان کارکردگراییش مستقله قشریندی، گونه‌ای واقعیت و به تعبیری شکلی از هنجار اجتماعی است. نگاه این نحله اگرچه به قشریندی اجتماعی چندان انتقادی نیست اما برای این دسته از جامعه‌شناسان افزایش شکاف طبقاتی و نابرابری اجتماعی در نهایت دارای پیامدهای منفی کارکرده است (Durkheim, 1928).

علاوه بر سنت مارکسی (تضاد رادیکال)، وبری (کثرت‌گرایی)، دورکیمی (کارکردگرایی) باید از سنت تمایز نیز سخن به میان آورد. دیدگاهی که بر محور آرای پیتر بوردیو جامعه‌شناس معاصر فرانسوی شکل گرفته است و بینش جدیدی را برای دانش‌پژوهان این حوزه به ارمغان آورده است. در این رویکرد تمایزها و تفاوت‌های موجود در میان طبقات و اشاره معنای نشانه‌شناختی دارد. در [جدول شماره ۱](#)، چهار پارادایم (دیدگاه نظری) قشریندی اجتماعی به همراه آرای نظریه‌پردازان آن به اختصار توضیح داده شده است.

از میان دیدگاه‌های نظری مختلف، پارادایم کثرت‌گرایی قابلیت بیشتری برای تحلیل نظام قشریندی روستایی را دارد چراکه در این پارادایم علاوه بر جایگاه اقتصادی (مالکیت و دارایی‌های یک فرد)، دو عنصر قدرت و منزلت اجتماعی نیز دخیل هستند. به کمک این نظریه می‌توان نظام قشریندی یک جامعه را در سه بعد اقتصادی (دارایی)، سیاسی (قدرت) و منزلت اجتماعی (احترام) مجزا از یکدیگر موردنرسی قرار داد. ازین‌رو اساس نظریه کثرت‌گرایی مبنی بر مفاهیم سه‌گانه زیر است:

۱. طبقه: مراد از طبقه یا آن چنان که وبر بر آن تأکید دارد «موقعیت طبقاتی» اشاره به جایگاه اقتصادی فرد در جامعه است. وبر^۲ طبقه را به مثایه مقوله‌هایی اقتصادی می‌دید که از کنش مقابله انسان‌ها در بازار به وجود می‌آیند. در اینجا بازار به طور کلی به نظام مبادله رقابتی اطلاق می‌شود که در آن افراد در پی سود به خرید و فروش چیزهای بالرزش مشغول‌اند. این چیزهای

با ورود دولت به روستاهای قدرت مالکان و زمین‌داران بزرگ تا حد قابل توجهی کاهش یافت، اما همان‌طور که اکثر پژوهشگران این حوزه بدان اشاره کرده‌اند نفوذ این عوامل قدرتمند در روستاهای کمکان ادامه داشت (Sodagar, 1991; Azkiya, 2006)؛ اما بدون شک، با ورود دولت به روستاهای از قدرت این بازیگران سنتی روستایی کاسته شد و عملای روستاهای پس از یک رشته برنامه‌های عمرانی و اصلاحی به کنترل حاکمیت سیاسی درآمد. ورود دولت به روستاهای در ابتدا با واسطه نهادهای آموزشی، مؤسسات درمانی و یا بعضی نهادهای نظامی صورت گرفت، اما بعد اها طرح‌های عمرانی دولت و مشخصاً اصلاحات ارضی زمینه نفوذ دولت در روستاهای را فراهم کرد. بعد از انقلاب سال ۱۹۷۹ جامعه روستایی ایران تجارب جدیدی را از سر گذراند. حاکمیت انقلابی که چندان به سازوکار بوروکراسی به جامانده از حکومت قبلی خوش‌بین نبود سعی داشت از طریق نهادهای انقلابی فضای روستایی را به تصرف خود درآورد. ازین‌رو نهادهایی چون مراکز خدمات روستایی و عشاپری، کمیته امداد امام خمینی و جهاد سازندگی در کنار نهادهای انقلابی چون کمیته‌های انقلاب اسلامی، بسیج و سپاه پاسداران عملای اداره امور روستاهای را به دست گرفتند. عوامل مختلفی باعث توجه حکومت پس‌انقلابی به روستاهای شده بود. گواینکه روستا و فرهنگ روستایی تبدیل به یکی از نقاط کانونی ایدئولوژی انقلابی شده بود. مسئله‌ای که به درستی می‌توان آن را سیاست «بازگشت به روستا» نامید.

انقلاب و متعاقب آن جنگ ایران و عراق از جهاتی باعث تغییراتی در ساختار قدرت و منزلت جامعه روستایی شد. حضور نهادهای نظامی و تلاش دولت برای به عضویت در آوردن بسیاری از روستائیان مناسبات قدرت در روستا را متأثر از خود ساخت (Ehsani, 2006).

بعد از اتمام جنگ و آغاز دوران بازسازی اقتصادی، گفتمان حاکم بر فضای سیاسی جامعه تا حدی از آرمان‌های انقلابی فاصله گرفت و عملای ایران بعد از جنگ وارد جنگ وارد فضای جدید فرهنگی، سیاسی و اقتصادی شد. از منظر تحولات روستایی این دوران را باید تشدید فرایند شهری شدن روستاهای داشت. فرایندی که از دو بعد اقتصادی و فرهنگی باعث دگردیسی در فضای جامعه روستایی شد (Azkiya & Rodbaraki, 2009). در بعد اقتصادی در این دهه شاهد تضعیف اقتصاد روستایی (دامداری و کشاورزی) در برابر سایر فعالیت‌های اقتصادی در بخش خدمات، صنعتی و تجارت هستیم (Mosalanejad, 2015; Behdad & Nomani, 2006).

هدف این نوشتار بررسی تحولات چهار دهه اخیر نظام قشریندی در منطقه بویین‌زهرا (روستای شال و دانسفهان) است.

انتخاب منطقه بویین‌زهرا به عنوان جغرافیای تحقیق به دو دلیل بوده است. اول آنکه این منطقه به دلیل تأسیس شهرک صنعتی و کارگاه‌های کوچک خانگی در چهار دهه گذشته تغییرات بسیاری

2. Weber

و ترغیب «نشان می‌دهد تا اجبار بیرونی» (Parsons, 1967: 348).

در مجموع می‌توان منابع قدرت را در دو بعد فردی و نهادی دسته‌بندی کرد. عواملی چون قدرت فیزیکی و ویژگی‌های شخصیتی در زمرة منابع فردی قدرت محسوب می‌شوند، اما مؤلفه‌هایی چون قانون (قدرت مشروع) الگوهای ثبات یافته رفتار یا همان سنت، نفوذ اجتماعی ابعاد جمعی یا نهادی قدرت محسوب می‌شوند.

۳. منزلت: در دیدگاه کثرت‌گرایانه به پیروی از ماسکس و بر منزلت به طور معمول اشاره به جایگاه و شأن اجتماعی افراد است که از رهگذر سبک زندگی، شیوه رفتار و الگوی مصرف مشخص می‌شود. آنچه در این سنت بر آن تأکید می‌شود «مکانیزم‌های انسداد و طردی» است که مطابق با آن افراد یک گروه‌بندی سعی دارند خود را از یکدیگر متمایز ساخته و از ورود غریب‌ها به مجموعه خود ممانعت کنند. مؤلفه‌های منزلت اجتماعی می‌توانند در اشکال مختلف از سرمایه اجتماعی خود را نشان دهد. مؤلفه‌هایی چون تحصیلات و دانش مشروع، ویژگی‌های شخصیتی (به عنوان مثال آداب‌دانی)، گذران اوقات فراغت و سبک زندگی و نوع کالای مصرفی، در اختیار داشتن سرمایه نمایند (به عنوان مثال تبار خانوادگی یا قرار گرفتن در یک جایگاه فرهنگی خاص) می‌توانند از عوامل اصلی منزلت اجتماعی محسوب شود (Bourdieu, 1984).

در **جدول شماره ۲**، ابعاد سه‌گانه نظام قشریندی همراه با مصادیق آن ارائه شده است.

- 6. Usurpation
- 7. Exclusion

بالرژش در واقع به زبان و بر همان «وسایل سودمند» چیزهایی که عبارت‌اند از: «کالاهای مادی» خاصه دارایی‌ها و ثروت و «خدمات انسانی» یعنی مهارت‌های شخصی و نیروی کار (Weber, 1922).

در معنای وبری ثروت به صورت خاص اشاره به مواردی چون سرمایه مالی، سهام، اوراق قرضه، وسایل و اشکال مختلف دارایی منتقل و غیر منتقل. آنچه جایگاه یک فرد را در ساختار طبقاتی یک جامعه نشان می‌دهد، می‌تواند به صورت مشخص ثروت و دارایی‌های فردی او باشد.

۲. قدرت^۳: مفهوم قدرت در این تعریف برگرفته از دیدگاه گرها رد لنسکی یکی از نظریه‌پردازان نزدیک به سنت وبری است. لنسکی همچون وبر معتقد است که قدرت یعنی توانایی اعمال اراده خود علی‌رغم مخالفت دیگران. از نظر لنسکی^۴ «زورگویی و خشونت مؤثرترین نوع قدرت است. زور و اعمال قدرت ضمانت نهایی و بنیان هر نظام نابرابری است» (Lenski, 1966: 51).

قدرت می‌تواند در اشکال مختلفی همچون سلطه (ترتیب پایدار و الگوی منظم اعمال قدرت) نمود پیدا کند و یا در قالب اقتدار (قدرت مشروع و پذیرفته شده و قانونی) خود را نشان دهد. منابع قدرت می‌تواند آن‌چنان که وبر می‌گوید قانونی یا حتی شخصی باشد یا آن‌چنان که کالینز^۵ (۱۹۷۵) باور دارد ریشه در قدرت فیزیکی صرف داشته باشد. در این میان اما نرم‌ترین شکل قدرت را پارسونز به تصویر می‌کشد. قدرت از نظر این جامعه‌شناس آمریکایی ماهیتی فرهنگی دارد و بیشتر خود را در قالب نفوذ اجتماعی «یعنی قابلیت کسب رضایت، تأیید و حس وفاداری

3. Power

4. Lenski

5. Collins

جدول ۱. چهار دیدگاه نظری (بارادایم) در مورد قشریندی اجتماعی.

دیدگاه‌های نظری (بارادایم)	نظریه‌پردازان
6. Usurpation	دیدگاه توافقی
7. Exclusion	مور، رالف دارنورف، گرها رد لنسکی
	مارکس، پولانزا، اریک اولین، قشریندی اجتماعی، تئیجه تقسیم کار و روابط استثمار گرایانه بین افراد فراستد (کسانی که فاقد ابزار تولید هستند) و افراد فرودست (کسانی که فاقد ابزار تولید هستند) اجتماعی است (Davis & Moore, 1945)
	دیدگاه تضاد رادیکال
	رایت
	مالکیت (ابزار تولید) سرمنشأ قشریندی و نابرابری و کنترل اجتماعی است (Marx, 1858) روابط قدرت در جامعه ریشه در قدرت اقتصادی طبقه حاکم دارد (Wright, 1978) روابط قدرت در جامعه ریشه در قدرت اقتصادی طبقه حاکم دارد (Poulantzas, 1974)
	دیدگاه کثرت‌گرایانه
	ماکس وبر، فرانک پارکین، آنتونی گیلنر
	تحلیل نظام قشریندی مبتنی بر عوامل سه‌گانه دارایی (مالکیت)، قدرت و منزلت است (Weber, 1922)
	انحصار و انسداد مهتم‌ترین سازوکار اعمال قدرت و سلطه اجتماعی است (Parkin, 1972)
	دارایی، مهارت، آموختش، صلاحیت‌های تخصصی، بنیان اصلی قشریندی اجتماعی است (Giddens, 1973)
	دیدگاه تمايز
	پیر بوردیو
	تحلیل تمايز و تفاوت‌های طبقاتی منطقی معنای شناختی دارد
	پایگاه اجتماعی جزء نمایند و بعدی از ساختار طبقاتی است.
	قشریندی اجتماعی مبتنی بر عناصر نمایند و ذهنی در کنار عوامل عینی است (Bourdieu, 1984)

جدول ۲. منابع سه‌گانه قشریندی.

اع vad قشریندی اجتماعی	مصاديق	شاخص‌ها
منابع ثروت	سرمایه مالی	بول، اوراق بهادر
منابع قدرت	اموال شخصی (غیرمنقول و غیرمنقول)	زمین، باغ، خانه، جواهرات، ابزار و ادوات تولید، اسباب و وسائل شخصی
منابع منزلت	مهارت‌های فنی، دانش مهندسی، مهارت‌های هنری	مهارت‌های شناخته شده و صلاحیت‌های تحصیلی
ویژگی‌های فردی	قدرت بدنی	قدرت بدنی
نفوذ اجتماعی	ویژگی‌های شخصی	ویژگی‌های خارق‌العاده فردی، قدرت سخنوری، هوش و بصیرت فردی
قدرت قانونی	قدرت اقتصادی و تربیتی (غیراجباری)	قدرت اقتصادی و تربیتی (غیراجباری)
اعتبار ناشی از صلاحیت‌های تحصیلی	قدرت قانونی	جایگاه تعريفشده حقوقی و قانونی مانند مدیریت، مناصب سیاسی
سرمایه نمادین	کسب اعتبار از یک جایگاه نمادین (به عنوان مثال کرسی دانشگاه و یا کسب یک جایگاه مذهبی در نهادهای دینی)	صلاحیت‌ها و اعتبار به دست آمده از فرایند آموزش
ویژگی‌های فردی	آداب‌دانی، سبک زندگی	آداب‌دانی، سبک زندگی

فصلنامه پژوهش‌های روان‌سنجی

ماخذ: نگارندهان، ۱۳۹۹

روستانی به شهری و تغییر الگوی معیشتی خود کفایی روان‌سنجی به اقتصاد مصرفی است.

۲. رویکرد جامعه‌شناسی تاریخی: موضوع اصلی این رویکرد بررسی تاریخی تحولات چند سده اخیر ایران است و «جامعه روان‌سنجی» و تحولات مربوط به آن به عنوان یک موضوع فرعی در ذیل تحولات کلان سیاسی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در آمیختگی این سنت با موضوع ایران‌شناسی و توجه شرق‌شناسان به این حوزه، آن را تبدیل به یکی از غنی‌ترین سنت‌های موجود در جامعه‌شناسی کرده است. مطالعات مایکل فیشر^۸ (۱۹۸۰)، جان فوران^۹ (۱۹۹۳)، احمد اشرف و بنو عزیزی^{۱۰} (۲۰۱۳)، آبراهامیان^{۱۱} (۱۹۸۲)، هوگلاند^{۱۲} (۱۹۸۰)، سوداگر^{۱۳} (۱۹۹۱) نمونه‌های کلاسیک چنین سنتی محسوب می‌شوند. به صورت کلی نتایج این تحقیقات بیانگر تغییر ساختاری در جامعه روان‌سنجی و بر هم خوردن مناسبات اجتماعی و اقتصادی در جامعه روان‌سنجی بعد از اصلاحات ارضی است.

۳. جامعه‌شناسی اقتصادی: علاوه بر دو سنت یادشده رویکرد دیگری در حوزه جامعه‌شناسی به موضوع قشریندی اجتماعی پرداخته است. سنت جامعه‌شناسی اقتصادی مطالعه علل و عوامل اجتماعی پدیده‌های اقتصادی است. طبیعتاً رویکرد این پژوهشگران عموماً اقتصادی است و ملاحظات جامعه‌شناسی در آن به تبع متغیرهای اقتصادی بیان می‌شود. کتاب «طبقه و کار در ایران» و مقاله «سی سال جایه‌جایی طبقات در ایران»

8. Michael Fischer

9. John Foran

10. Ahmad Ashraf & Banoazizi

11. Abrahamian

12. Hoogland

همان‌طور که در جدول شماره ۲ دیده می‌شود از نقطه‌نظر وبر نظام قشریندی صرفاً محدود به جایگاه اقتصادی فرد و یا آن‌چنان که مارکس و طرفدارانش مطرح می‌کنند مرتبط با ابزار تولید نیست. از این منظر علاوه بر عنصر تعیین‌کننده اقتصاد، قدرت ابعاد چندگانه آن (قدرت فیزیکی، شخصیتی، قانونی و نفوذ اجتماعی) و منزلت اجتماعی در جایگاه فرد در نظام قشریندی دخیل خواهد بود.

پیشینه تجربی

پژوهش‌ها و تأثیفات مختلف در باب قشریندی اجتماعی را می‌توان در چهار دسته مختلف دسته‌بندی کرد که در سطور زیر به اختصار بدان اشاره شده است.

۱. رویکرد جامعه‌شناسی روان‌سنجی: در این رویکرد موضوع اصلی و محوری «جامعه روان‌سنجی» و مسائل مرتبط با آن است. موضوعاتی چون فرایند توسعه روان‌سنجی، تحولات جمعیتی، اصلاحات ارضی، نظام قشریندی، شیوه‌های بهره‌برداری... از جمله موضوعاتی است که در این رویکرد به آن‌ها پرداخته شده است. اگرچه این رویکرد به عنوان تخصصی ترین گونه مطالعه جامعه‌شناسی مسائل روان‌سنجی، پژوهش‌ها و تأثیفات بسیاری را در برمی‌گیرد. اگرچه در اغلب این مطالعات به صورت تخصصی به مقوله قشریندی روان‌سنجی پرداخته شده است اما به جز تعداد اندکی این پژوهش‌ها صرفاً به تحولات پیش از انقلاب اشاره داشته‌اند. از محدود مطالعاتی که تحولات قشریندی روان‌سنجی را از بعد از انقلاب موردن بررسی قرار داده می‌توان به تحقیق از^{۱۴} کیا و روڈبارکی^{۱۵} (۲۰۰۹) و وثوقی^{۱۶} (۲۰۰۱) در این موردا شاره کرد. به صورت کلی نتایج این تحقیقات بیانگر تغییر سبک زندگی

در مطالعات اجتماعی یکی از منابعی که محقق می‌تواند از آن‌ها استفاده کند اسنادی است که در ارتباط با موضوع تحقیق وجود دارد. این اطلاعات از منابعی نظیر کتب، سخنرانی‌ها، آرشیو مجلات و روزنامه‌ها، عکس، فیلم و ... به دست خواهد آمد.

مرحله سوم: مطالعه میدانی

رایج‌ترین فعالیت در تحقیق میدانی مشاهده و نظره محیط و میدان‌با شرکت در آن محیط و آمیزش با مردم آن- به قصد درک جریان واقعی امور است (Filick, 2014; Blaikie, 2000).

مرحله چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات

داده‌ها و اطلاعات پژوهش حاضر از منابعی نظیر اسناد، مصاحبه، مشاهدات و تجربه زیسته محقق و نتایج تحقیق‌های پیشین جمع‌آوری گردید و در ادامه شکل داده‌ها در قالب متن تنظیم گردید. تلاش شد با بهره‌گیری از تکنیک‌های کدگذاری کیفی به یک انتظام مفهومی برای تحلیل پدیده موردمطالعه دست یابیم. در این پژوهش نیز ابتدا یک مطالعه اکتشافی توسط محقق به منظور شناخت بیشتر با میدان تحقیق صورت گرفت. در گام بعدی هرگونه اسناد رسمی مقاله، پایان‌نامه و کتب مرتبط با میدان مطالعه نیز جمع‌آوری و مطالعه شد. در مرحله سوم برای به دست آوردن اطلاعات دقیق و مرتبط با موضوع تحقیق، مصاحبه‌های مختلفی با مطلعین محلی، مدیران و مسئولین محلی صورت گرفت و در مرحله نهایی اطلاعات جمع‌آوری شده مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جامعه موردمطالعه

جامعه موردمطالعه ما دو روستای شال و دانسفهان در منطقه بویین‌زهرا در استان قزوین است. الگوی معیشتی رایج در منطقه بویین‌زهرا از دیرباز مبتنی بر کشاورزی، باگذاری و دامداری بوده است. علی‌رغم وجود مراکز متعدد صنعتی در شهرستان بویین‌زهرا ماهیت روستایی این منطقه کم‌وبیش حفظ شده است.^{۱۳} منطقه بویین‌زهرا از چهار بخش (مرکزی، شال، دشتی، رامند یا دانسفهان) تشکیل شده است. در **جدول شماره ۳**، میزان جمعیت این مناطق به همراه توزیع جنسیتی آن آورده شده است.

الف: شال

شال در مرکز رامند جنوبی بین ۴۹ درجه و ۲۶ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۵۴ دقیقه عرض شمالی در ناحیه جنوب غربی داشت قزوین و به فاصله ۶۱ کیلومتر در شهرستان این شهر واقع شده است.

^{۱۳} طبق آخرین سرشماری آمار در سال ۱۳۹۵ / ۲۰۱۷ میزان جمعیت روستایی این منطقه ۶۷۸۶۲ نفر و جمعیت شهری آن نیز ۵۳۳۱۴ نفر است

نوشته سهراب بهداد و فرهاد نعمانی (۲۰۰۶) نمونه اعلای چنین رویکردی محسوب می‌شوند. بهصورت کلی نتایج این تحقیقات بیانگر تضییف اقتصاد کشاورزی در چهار دهه گذشته در مقایسه با اقتصاد شهری است.

بهصورت کلی همه گونه‌های مختلفی که در بالا بدان‌ها اشاره شد از این نظر دارای اشتراک نظر هستند که جامعه روستایی از ابعاد مختلف اجتماعی (مناسبات اجتماعی) اقتصادی (الگوی معیشت)، فرهنگی (سبک زندگی) و سیاسی (مناسبات قدرت) تغییرات عمده‌ای را تجربه کرده است.

روش‌شناسی تحقیق

هدف این مقاله بررسی تاریخی تحولات قشریندی روستایی در چهار دهه اخیر و توصیف شرایط کنونی آن است. از این‌رو می‌توان رویکرد کلی این مقاله را تاریخی و روش مورداستفاده در این تحقیق را نیز «تحلیل روند» اجتماعی در بستر تحولات تاریخی دانست. مباحث روشی هر پژوهش تابعی از پرسش‌هایی است که پیش روی یک تحقیق قرار دارد. پاسخ به هر یک از پرسش‌های طرح شده نیز در یک تحقیق مستلزم به کارگیری روش‌ها و به تبع آن تکنیک‌های جمع‌آوری اطلاعات خاصی است که در نهایت به کمک داده‌های به دست آمده پاسخ پرسش‌های اصلی و فرعی تحقیق را فراهم خواهد ساخت. برای انجام تحقیقاتی نظیر پژوهه مذکور که به دنبال تحلیل روند هستند، داده‌ها و اطلاعات از منابع مختلفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. به عنوان مثال، اسناد کتابخانه‌ای، نتایج تحقیق‌های مرتبط با موضوع، مصاحبه (عمیق و گروه متمرکز) با مطلعین محلی در قالب یک کار میدانی از جمله شیوه‌های گردآوری اطلاعات در این‌گونه تحقیقات است.

مراحل انجام تحقیق

انجام این تحقیق در پنج مرحله متوالی صورت خواهد گرفت که در اینجا به اختصار بدان اشاره خواهد شد.

مرحله اول: اجرای پژوهش اکتشافی

برای آشنایی بیشتر با محیط پژوهش و مختصات موضوع موردمطالعه در گام اول وظیفه محقق پژوهش اکتشافی طراحی شده است.

در این مرحله ابتدا برای آشنایی با موضوع، واحد تحلیل و میدان موردمطالعه جریان یک پژوهش اکتشافی طراحی گردید. در واقع در این فاز پژوهش تلاش شد در همان ابتدای راه، با انجام یکسری مصاحبه‌ها و مشاهده‌های اکتشافی تجربه محقق از موضوع افزایش یابد تا در ادامه و طراحی دقیق تر گام‌های پژوهش راهگشا باشد.

مرحله دوم: تحلیل اسنادی

مقطع زمانی مختلف در نظر گرفته شده است، دهه نخست بعد از انقلاب (۱۳۵۸-۱۳۶۸) و سه دهه بعد از آن (از دهه هفتاد تاکنون)، میدان تحقیق ما نیز دو روستا در منطقه بوین‌زهرا (شال و دانسفهان) خواهد بود. در این بخش ابتدا به تحولات صورت گرفته در دهه نخست اشاره خواهد شد، سپس تحولات سی سال اخیر در این دو روستا مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

روستای شال

تا پیش از اصلاحات ارضی مهم‌ترین فعالیت اقتصادی مردم کشت گندم، جو و دامداری بوده است. اما بعد از اصلاحات ارضی و تبدیل اراضی یکپارچه به قطعات کوچک‌تر، اهالی روستا به پرورش و کاشت باغ انگور پرداخته و کشت انواع انگور را جایگزین دیگر محصولات کشاورزی کردند (Ameli, 2000). تا سال ۱۳۵۵، الگوی غالب معیشت کشاورزی و دامداری بوده است اما با تأسیس اولین کارخانه آجرپزی هافمن در سال ۱۳۵۷ تا حد زیادی اقتصاد کشاورزی تحت تأثیر کسبوکار پررونق کوره‌های آجرپزی قرار گرفت. حضور جمع کثیری از کارگران مناطق مختلف کشور و بعضًا اتباع خارجی (افغانستانی) علاوه بر وضعیت اقتصادی، بافت جمعیتی این روستا رانیز متأثر از خود ساخت. کامیون‌های حمل آجر (کمپرسی)، تعمیرگاه ماشین‌های سنگین، خرید و فروش عمده‌ای بر ساختار شغلی این روستا داشت و عملایش را تبدیل به یک «روستای صنعتی» فعال در منطقه کرد.

در تقسیم‌بندی‌های رسمی شال اشاره به بخشی است که شامل روستاهای زین‌آباد، قلعه هاشم خان، طزرك و بخش مرکزی (شال) است. به لحاظ وسعت بزرگ‌ترین و از نظر تعداد نفوس، پرجمعیت‌ترین بخش در منطقه بوین‌زهرا محسوب می‌شود. مهم‌ترین فعالیت ساکنین در این روستا با غذای و پرورش باغ انگور به خصوص انگور بی‌دانه است. عمدت‌ترین فعالیت صنعتی در منطقه تولید آجر، سرامیک و سفال است.

ب: دانسفهان

دانسفهان، در بخش مرکزی منطقه بوین‌زهرا و یکی از بخش‌های شش‌گانه آن محسوب می‌شود. جمعیت این روستا طبق آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن که در سال ۱۳۹۵ صورت گرفته، ۹۴۳۴ نفر قید شده است در [جدول شماره ۴](#)، میزان جمعیت این روستا را به تفکیک جنتیت نشان می‌دهد.

وجه غالب الگوی معیشتی ساکنین این روستا کشاورزی و بازداری بوده است. نخود، گندم، جو، چغندر، بادام، گردو، خربزه، انگور و سبزیجات از جمله محصولات این روستا محسوب می‌شود. دانسفهان قطب دامداری صنعتی و بزرگ‌ترین تولیدکننده گوشت دامی استان است. در کنار کشاورزی و دامداری در این روستا نزدیک به ۱۵۰ واحد تولیدی کیف و کفش وجود دارد.

یافته‌ها

برای بررسی تحولات قشریندی روستایی بعد از انقلاب دو

جدول ۳. آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن، شال، ۱۳۹۵.

آمار جمعیت	شال
جمعیت کل	۱۵۲۹۰
جمعیت مرد	۷۷۸۵
جمعیت زن	۷۵۰۲
تعداد کل خانوار	۴۲۱۷

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: Statistical center of Iran, 2016

جدول ۴. آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن، دانسفهان، ۱۳۹۵.

آمار جمعیت	دانسفهان
جمعیت کل	۹۴۳۴
جمعیت مرد	۴۸۲۳
جمعیت زن	۴۶۱۱
تعداد کل خانوار	۲۷۰۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: Statistical center of Iran, 2016

تحصیلات دانشگاهی عواملی تعیین‌کننده در منزلت اجتماعی افراد است. در [جدول شماره ۶](#) مهم‌ترین عوامل قدرت محلی و منزلت اجتماعی به ترتیب اهمیت آورده شده است (مطلعین محلی، ۲۰۱۸).

روستای دانسفهان

الگوی معیشتی و فعالیت‌های اقتصادی در روستای دانسفهان تا حد قابل توجهی با شال متفاوت بوده است. در این روستا از دیرباز صنایع خانگی (پارچه‌بافی) جزء مهمی از فعالیت اقتصادی مردم این روستا محسوب می‌شده است و بخش قابل توجهی از درآمد ساکنین را به خود اختصاص داده است ([Darzi Ramandi & Afshar, 2018](#)). در مجموع کار جمعی، میل به مهاجرت، سخت‌کوشی، و اضطراب مالی از جمله ویژگی‌های مردم این روستاست که از دیرباز جنگ و خانواده‌های شهدا را به این لیست اضافه کرده است (اصحابه با مطلعین محلی، ۲۰۱۸).

نظام قشریندی در این روستا در آستانه انقلاب سال ۱۳۵۷ و ده سال بعد از آن کمتر دچار تغییر شده است. تنها نکته قابل اعتماد این دهه، مهاجرت برخی از جوان‌های این روستا به خارج از کشور (زبان) است. مهاجرت این جوانان ماجراجو باعث شکل‌گیری طبقه‌ای از جوانان مرفه و سرمایه‌داری شد که تا حدی نظام سنتی و پیرسالارانه این جامعه روستایی را به چالش می‌کشید.

با در نظر داشتن شاخص درآمد در [جدول شماره ۷](#) می‌توان سلسه‌مراتب قشریندی این روستا را نشان داد.

جنگ و انقلاب صرفاً مناسبات قدرت محلی را تحت تأثیر خود قرار نداد بلکه بعد سوم قشریندی اجتماعی یعنی منزلت اجتماعی رانیز تاحدی متأثر از خود ساخت. اگر منزلت اجتماعی را در معنای روستایی همان احترام و به تعبیر دقیق تر سرمایه اجتماعی بدانیم، در این صورت تا پیش از انقلاب افراد افاده از منزلت محدود به روحانیون محلی، مکتب‌داران، قاریان، مدادهان و دعنویس‌ها و بعضاً افراد خیر و معتمد محلی بود؛ اما تجربه انقلاب و جنگ افراد جدیدی از جمله رزمندگان، اسراء، جانبازان، جنگ و خانواده‌های شهدا را به این لیست اضافه کرده است (اصحابه با مطلعین محلی، ۲۰۱۸).

بعد از گذشت یک دهه بعد از انقلاب و پایان جنگ، این روستا شاهد تحولات جدیدی همان‌طور که پیشتر بدان اشاره شد، با تأسیس کوره‌های آجریزی الگوی غالب معیشتی بافت جمعیتی و نیز سلسه‌مراتب هرم اقتصادی در شال تغییر یافته و عملأفالیت اقتصاد کشاورزی به حاشیه رانده شده است. اگر در قشریندی سنتی میزان زمین زراعی و با غر تعیین‌کننده جایگاه فرد در نظام قشریندی روستایی بوده است؛ در حال حاضر اما، کسب‌وکار پردرآمدتر و کم دردسرتری همچون مشاغل اداری، تجاری و صنعتی، تعیین‌کننده جایگاه فرد در سلسه‌مراتب قشریندی این روستا شده است ([Ameli, 2000](#)). در [جدول شماره ۵](#)، جایگاه افراد در ساختار اقتصادی روستای شال (بر حسب میزان درآمد) مشخص شده است.

در مورد شاخص‌های منزلت اجتماعی، نتایج نشان می‌دهد عواملی همچون خاستگاه خانوادگی، سابقه حضور در جنگ،

جدول ۵. ساختار قشریندی جامعه روستایی شال بر اساس جایگاه اقتصادی افراد.

طبقه	اقتصاد سنتی روستایی				
	زمین‌داران	دامداری	دولتی		
مشاغل آزاد	مشاغل اداری	غيردولتی			
صنعتی	تجاری	خدماتی			
کوره‌های کشاورزی، پزشکان بسیتبندی کشمکش،	مشاور املاک کامپیون داران، عمده‌فروشان، فروشنده‌گان لوازم سرامیک، کارخانه یدکی پزشکان	تمیر ماشین‌آلات، باتری‌سازی، تعمییض روغنی، فروش لوازم خانگی، و آوانس مسافربری، شیشه‌بری، فست‌فودی، لاستیک‌فروشی، فروش لوازم یدکی باتری‌سازی	کارمندان و وکلا	کارمندان و بالای ۱۰۰ گاو و گوسفند بالای ۳ هکتار به بالا	طبقه بالا: ۵ میلیون تومان بالای ۳ هکتار به بالا
-----	-----	-----	-----	-----	طبقه متوسط: بین ۲ میلیون زمین‌داران (بین ۴ تا بین ۳۰ تا ۱۰۰ تا ۵ میلیون ۲ هکتار) تومان
کارگران کارخانه‌های آجریزی	فروشنده‌گان خرد محصولات کشاورزی (کنار خیابان)	ماشین‌های باربری کوچک، کارگران واحدهای خدمات فنی مثل تعمیض روغنی، باتری‌سازی، تمیر اتومبیل)	کارکنان خدماتی نهادهای غیردولتی (خدمات همراه اول)	کارکنان خدماتی نهادهای غیردولتی (خدمات همراه اول) گوسفند	طبقه پایین: زمین‌داران خرد (کمتر دامدارهای جزء (زیر دو از دو هکتار)، کارگران (از بر ۱۰ گاو و میلیون) مزارع گوسفند)

جدول ۶. شاخص‌های عرفی قدرت و منزلت اجتماعی در روستای شال.

شاخص‌های منزلت اجتماعی	شاخص‌های قدرت محلی
انتساب به یک خانواده سرشناس مذهبی	انتساب به یک طایفه قدرتمند
مشارکت در امور عام‌المنفعه محلی	داشتن نفوذ و مقبولیت محلی
معتقدین محلی	داشتن پست مهم در نهادهای دولتی و نظامی
اعضا خانواده شهده، زمزدگان و جانبازان	ارتباط با شخصیت‌های سیاسی و نظامی مهم منطقه
افراد باسود و باملومات (شخصیت‌های فرهنگی)	

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

ماخذ: نگارندهان، ۱۳۹۹

جدول ۷. ساختار قشریندی جامعه روستایی دانسفهان بر اساس جایگاه اقتصادی افراد.

طبقه	اقتصاد سنتی روستایی	مشاغل آزاد	مشاغل اداری	صنعتی	تجاری	خدماتی	دولتی	دامداری	زمین‌داران
طبقه بالا: ۵	بالای ۲۰۰ گاوه و مدیران دولتی	مشاور املاک، کامپیون داران	عمده‌فروشان، بنکدارها، طلافروش	توییدی کیف، میلیون تومان	بالای ۵ هکتار	کامپیون داران، آرائس	دفتر اسناد	کارمندان	بین ۳۰ تا ۱۰۰
طبقه متوسط: بین ۵ میلیون پانصد تا ۵ میلیون ریال	گوسفندها	فروش لوازم خانگی، غل فروش، فست‌فودی، لاستیک‌فروشی، فروش	رسmi، خدمات	بین ۲ تا ۵ هکتار
طبقه پایین: زیر ۵ میلیون پانصد (کمتر از ۲ هکتار)، کارگران مزارع	کارگران خرد	رازنده‌های آرائس‌های	کارکنان خدماتی	دارندگان خدمتی	دارندگان خدمتی	کارکنان خدماتی	نهادهای	دارندگان ماشین‌های	دارندگان خدمتی
دو میلیون پانصد	دامداران خرد	دست‌فروش‌ها، فروشندهان	مسافرتی، دارندگان ماشین‌های
دو میلیون پانصد (کارگران مزارع)	زیر ۱۰ گاوه	بازری کوچک، کارگران	بازری کوچک، کارگران	بازری کوچک، کارگران	بازری کوچک، کارگران	بازری کوچک، کارگران	بازری کوچک، کارگران	بازری کوچک، کارگران	بازری کوچک، کارگران
کارگران	نمایندگان خرد
تولیدی‌های کیف و کفش

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

ماخذ: نگارندهان، ۱۳۹۹

جدول ۸. شاخص‌های عرفی قدرت و منزلت اجتماعی در روستای دانسفهان.

شاخص‌های قدرت محلی	شاخص‌های منزلت اجتماعی
درایت و هوشمندی در تصمیم‌گیری‌های درست در برابر مشکلات محلی	مشارکت در امور عام‌المنفعه محلی
نفوذ در افراد و طایفه دیگر در صورت به وجود آمدن اختلافات محلی (مقبولیت محلی)	داشتن ویژگی‌های اخلاقی مثبت مانند پاک دستی، امانت‌داری...
تعلق به یک طایفه قدرتمند	متین و مذهبی بون
داشتن پست و مقام دولتی.	تحصیلات دانشگاهی
داشتن ارتباط با شخصیت‌های قدرتمند سیاسی منطقه و روستا (در اصطلاح عامیانه پارتی)
داشته باشد)
داشتن فرزندان ذکور ^۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

ماخذ: نگارندهان، ۱۳۹۹

۱. شاخص‌های احصاشده در **جدول شماره ۸** از طریق ۱۵ مورد مصاحبه با مطلعین محلی (افراد دارای تحصیلات دانشگاهی) به دست آمده است. در این مصاحبه از افراد مصاحب‌شونده خواسته شد توضیح دهنده کسانی را در روستای خود صاحب منزلت و قدرت می‌دانند و دلیل قدرتمند بودن و صاحب منزلت بودن آنها در روستایشان چیست.

اجتماعی بین ساکنین روستا است.
جمع‌بندی و پیشنهادها

بهصورت کلی تحولات چند دهه اخیر در نظام قشریندی این دو روستا را می‌توان در ابعاد چندگانه زیر به اختصار بیان کرد:

مناسبات قدرت و منزلت در سه دهه اخیر در این جامعه روستایی به تأثیر از تحولات ناشی از شهری شدن تغییرات بسیاری داشته است. به نظر می‌رسد مناسبات قدرت در این روستا بیش از آنکه بر معیارهای سنتی و پیرسالاری معمول در جامعه روستایی استوار باشد، مبتنی بر شاخص‌های همچون داشتن مناصب مهم در ادارات دولتی، نزدیکی به مراکز قدرت سیاسی، مقبولیت و نفوذ

جدول ۹. توزیع نیروی کار در مشاغل شهری؛ روستای شال و دانسفهان.

مشاغل غیرکشاورزی (شهری)	شال	درصد (نسبت به کل مشاغل غیرکشاورزی)	دانسفهان	درصد (نسبت به کل مشاغل غیرکشاورزی)	مشاغل (نسبت به کل مشاغل غیرکشاورزی)
دولتی	۲۳۸	۵/۸۷	۱۶۱	۸/۰	۰/۴۳
غیردولتی	۱۶	۰/۳۰	۹	۵/۷۰	۵/۷۳
مشاغل خدماتی	۹۵۰	۲۳/۴۵	۱۱۷	۵/۷۰	۱۱/۳۹
مشاغل صنعتی	۱۵۱۹	۳۷/۴۹	۱۵۰۰	۵/۷۳	۵/۷۳
مشاغل تجاری	۱۳۲۸	۳۲/۷۸	۲۳۲	۱۱/۳۹	۱۱/۳۹

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۹

قشریندی جامعه روستایی شده است. این تغییرات عملاً باعث شکل‌گیری گونه جدیدی از قشریندی در جامعه روستایی است که سنتیت چندانی با قشریندی معمول در جامعه شهری و نیز روستا به معنای سنتی آن ندارد. در حال حاضر در جامعه مورد تحقیق اغلب روستائیان علاوه بر کار کشاورزی و دامداری در سایر بخش‌های مختلفی چون مشاغل دولتی، خدماتی، صنعتی مشغول به کار هستند. در واقع ما عملاً با پدیده‌ای به نام «چند جایگاهی بودن روستائیان» مواجه‌ایم.

۲. سیاست‌های دولت در قالب برنامه‌های عمرانی و رفاهی: برنامه‌های عمرانی، اصلاحات ارضی پیش و بعد از انقلاب تغییرات عمده‌ای در نظام قشریندی روستایی ایجاد کرده است. به عنوان مثال بعد از انقلاب ورود نهادهای انقلابی به روستا باعث دگرگونی در ساختار قدرت محلی روستاهای شد و یا برنامه‌های رفاهی دولت در دهه نخست بعد از انقلاب نیز باعث تغییر در سبک زندگی روستایی و چه versa میل به مهاجرت روستائیان به شهرها شد (Ehsani, 2006).

۳. تأثیر مهاجرت بر تغییر ساختار قشریندی روستایی: یکی از پیامدهای مهاجرت، تغییر در ساختار سنتی قشریندی روستایی است. مطابق با مشاهدات نگارنده بسیاری از مهاجران روستایی اغلب از افرادی بودند که در فضای روستایی کمتر فرصت تحرک طبقاتی داشته‌اند.

۴. افزایش سطح تحصیلات: یکی از عوامل اصلی تحرک طبقاتی و تغییردهنده نظام قشریندی روستایی است. تحصیلات دانشگاهی طبقات فرودست روتایی در حکم دارایی نمادینی است که غالباً منجر به افزایش سرمایه اقتصادی (درآمد)، منزلت و چه versa قدرت محلی شود. هر چند افزایش تحصیلات توانسته تاحدی باعث تحرک طبقاتی در این دو روستا شود.

۵. تأثیر تکنولوژی بر نظام قشریندی روستایی: تکنولوژی و ماشین‌آلات کشاورزی زمینه خوبی برای ورود بخش حاشیه‌نشین روستا و اشار فقیر به متنه زندگی روستایی بوده است. این جماعت را باید به درستی نخستین هسته‌های «فن‌سالاران

در هر دو روستا بخش اقتصاد غیرکشاورزی گسترش کمی داشته است. از آنجاکه پایه و بنیاد قشریندی سنتی در روستا بر محور اقتصاد کشاورزی است، تغییر در این الگوی معیشتی باعث دگرگونی ساختار اقتصادی اجتماعات روستایی و به تبع آن نظام قشریندی روستایی شده است. مطابق با داده‌های به دست آمده به ترتیب بخش صنعتی و تجاري بیشترین سهم از نیروی کار را به خود اختصاص داده است. در [جدول شماره ۹](#)، سهم هر یک از بخش‌ها در این دو روستا مشخص شده است.

۲. از منظر قدرت محلی:

در اوایل انقلاب و در یک دهه نخست بعد از انقلاب حضور نهادهای انقلابی (کمیته انقلابی، بسیج و سپاه پاسداران) در روستا باعث تغییر در مناسبات قدرت محلی شده است. در واقع با ورود این نهادها از نفوذ ملکین، ریش‌سفیدان، رؤسای طوایف کاسته شده است.

۳. از منظر منزلت اجتماعی

تا پیش از انقلاب، روحانیت محلی و رده‌هایی پایین‌تر مکتب‌داران، قاریان قرآن، مداھان، دعاعویس‌ها، میرزا بنویس‌های محلی، افراد صاحب منزلت روستاهای محسوب می‌شدند. اما بعد از انقلاب افراد جدیدی وارد این لیست شدند. رزمندگان، خانواده‌های شهداء، افراد تحصیل کرده و معدود شخصیت‌های فرهنگی مانند شعر، خوش‌نویسان و پژوهشگران محلی به این لیست اضافه شدند.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه گفته شد، می‌توان موارد چندگانه زیر را به عنوان مهم‌ترین علل تغییر در نظام قشریندی روستایی بر شمرد:

۱. گسترش اقتصاد غیرکشاورزی در روستاهای: گسترش اقتصاد شهری در روستاهای باعث به وجود آمدن تغییرات عمده در نظام

روستایی» دانست که از طریق یادگیری استفاده از فنون و ابزار جدید توانستند از حاشیه مناسیبات روستایی به متن وارد شوند.

با توجه به مطالب فوق، می‌توان گفت در حال حاضر شاهد ظهور تدریجی یک الگوی جدیدی از نظام قشریندی روستایی هستیم که در آن جایگاه افراد صرفاً بر اساس زمین زراعی و بعضی درآمد ناشی از اقتصاد روستایی (عمدهاً دامداری و کشاورزی) مشخص نخواهد شد. در واقع آنچه در حال حاضر شاهد آن هستیم حضور همزمان دو الگوی زیست شهری و روستایی و چند پایگاهی شدن ساکنان روستاست.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری محمد عاملی با عنوان «تحولات نظام قشریندی روستایی در ایران بعد از انقلاب اسلامی: روستاهای بخش بوین‌زهرا» به راهنمایی دکتر موسی عنبری در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران (گروه توسعه اجتماعی - روستایی) است.

References

- Abrahamian, E. (1982). Iran between two revolution. Princeton University press.
- Ameli, Z. (2000). Natural, historic and economic structure of Shall. Social study of Dehkhoda University.
- Ashraf, A., & Banoazizi, A. (2013). Social class, state and revolution in Iran. (a collection of essays).
- Azkiya, M. (2006). Sociology of Rural developed and undeveloped in Iran. Etelat press,Tehran.
- Azkiya, M., & Ghafary, Gh. (2006). Rural development :with emphasis on rural society in Iran. Nshre- Ney press.Tehran
- Azkiya, M., & Rodbaraki ,S. (2009). Generational changes and life style in rural community , journal of social development and Welfare Planning ,10(37)241-246
- Balaikie, N. (2000). Designing Social Research: The Logic of Anticipation, Polity Press.
- Behdad, S., & Nomani, F. (2006). Class and Labor in Iran. N.Y: Syracuse University Press.
- Bourdieu, P. (1984). A Social Critique of the judgment of Taste. translated by Richard Nice .Cambridge MA: Harvard University press.
- Bourdieu, P. (1984). Distinction :A social critique of the judgement of taste.translated by Richard nice. Cambridge MA: Harvard university press.
- Collins, R. (1975). Conflict Sociology: towards an Explanatory Science (New York:Academic Press)
- Davis, K., & Moore, W. E. (1945). Some Principles of Stratification. American Sociological Review 10 (April). 242- 249.
- Darzi Ramandi, M., & Afshar, S. (2018). Dnesfahan, treasure, history and tatian culture .
- Durkheim, E. (1928). The division of Labour in society .London: Collier-Macmillan.
- Ehsani, K. (2006). Rural society and agriculture in Iran, journal of Goftego : the first two decades. 14 (46),77-109.
- Flick, U. (2014). An introduction to qualitative research, Published by SAGE Publicato
- Fischer, M. (1980). "From Religious Dispute to Revolution", Harvard university press.
- Foran, J. (1993). Fragile Resistance :Social Transformation in iran from 1500 to the revelation.(Westview press)
- Giddens, A. (1973). The Class Structure of the Advanced Societies .London: Hutchinson And Company.
- Hoogland, E. J. (1980). Land and Revolution in Iran 1960- 1980, University of Texas Press
- Lenski, G. E. (1966). Power and Privilege: A Theory of Social Stratification .New York: Mc Grow- Hill.
- Marx, K. (1858). Grundrisse .Foundations of the Critique of political Economy.Harmondsworth:penguin.
- Mosala Nejad, A. (2015). Iran's political economy, university of Tehran press.
- Sodagar, M. (1991). Development of capitalism in Iran ,shoeale -e-Andishe press,Tehran.
- Statistical center of Iran (SCI). (2016). Results of population and housing census in 2016.
- Parkin, F. (1972). Class Inequality and political order .London: Paladin
- Parsons, T. (1967). Sociological Theory And Modern Society ' On Concept of Political Power ,New York, Free Press .
- Poulantzas, N. (1974). Political power and Social Class. London: New Left Books.
- Taleb, M., & Anbari, M. (2009). Rural Sociology ,Changes and Development In Iran. University of Tehran press.
- Vosoghi, M. (2001). Rural sociology ,keihan press.Tehran.
- Weber, M. (1922). Economy and Society , vol .1-3 .New York : Bedminster press.
- Wright, E. O. (1978). Class, Crisis and the State. London: New York: Left Books.